

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

УДК 37.01(4-13,15,17)+130.2.

А. В. ВАСИЛЮК

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Окреслено проблеми та цілі розвитку освіти в умовах глобалізації. Висвітлено стратегічні завдання й важливі освітні тенденції країн Європейського Союзу (ЄС). Визначено шляхи підвищення якості та ефективності освітніх систем, їх загальної доступності й відкритості на середовище і світ для кращого пристосування до потреб ринку праці, вимог суспільства і відповідності викликам сучасної цивілізації.

Ключові слова: розвиток освіти, тенденції, інновації.

А. В. ВАСИЛЮК

ОБЩЕЕВРОПЕЙСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Указаны проблемы и цели развития образования в условиях глобализации. Отражены стратегические задания и важные образовательные тенденции стран ЕС. Определены пути повышения качества и эффективности образовательных систем, их общей доступности и открытости на среду и мир для лучшего приспособления к потребностям рынка труда, требований общества и соответствия вызовам современной цивилизации.

Ключевые слова: развитие образования, тенденции, инновации.

A. V. VASYLYUK

THE EUROPEAN TENDENCIES OF EDUCATION DEVELOPMENT

The problems and aims of education development in the course of globalization are outlined in the article. The strategic tasks and important educational tendencies of the EU countries of are reflected. The ways of quality and efficiency upgrading of the educational systems, their general availability and openness on the environment and the world for the best adaptation to the labour-market needs, society's requirements and accordance to the calls of modern civilization.

Keywords: education development, tendency, innovation.

В умовах глобалізації та прискореного розвитку світової економіки, науки і техніки стало можливим створення єдиного освітнього простору, який впливає на різні сфери суспільного життя і визначає вектор європейської інтеграції. Важливими геополітичними завданнями ЄС є формування науково-освітнього й інноваційного потенціалу, великомасштабного інвестування в національні ресурси для накопичення якісного людського капіталу, а також удосконалення та інтеграція національних освітніх систем. Сучасній освіті визначено особливо відповідальну місію та підвищено вимоги до її якості, що має сприяти виконанню довгострокової програми економічного розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеосяжного зростання».

Інтеграція України в європейський освітньо-науковий простір актуалізує проблему модернізації вітчизняної освіти, успіх якої визначається здатністю гнучко реагувати на постійно змінювані зовнішні та внутрішні чинники й умови.

Публікації вітчизняних і зарубіжних науковців висвітлюють чисельні аспекти освітньої політики різних рівнів (В. Андрущенко, В. Луговий та ін.), окреслюють напрями розвитку вітчизняної та європейської освіти (К. Корсак, А. Сбруєва, Н. Лавриченко, Ч. Купісевич, Т. Левовицький, А. Яновський, Т. Пільх та ін.). Багатьох аналітиків цікавлять проблеми розвитку освіти в умовах глобалізації. Зокрема польський учений Й. Гнітецький вказує про істотні зміни в сучасних освітніх системах та інституціях, а саме: виникають віртуальні школи та університети, в яких знання на кожному освітньому рівні доступні в Інтернеті у вигляді

спеціально підготовлених дидактичних матеріалів; перевірка через мережу рівня оволодіння знаннями та вміннями; поява так званих дидактичних зірок – викладачів з видатним талантом, лекції яких поширюються через мережу в шкалі Земної кулі.

Завдяки цим явищам у найближчі два десятиліття може відбутися цілковита перебудова освітніх систем. Насичення сучасними технологіями (біотехнологією та нанотехнологією на молекулярному рівні, а в подальшому квантовою й субквантовою) в щоденному житті призведе до того, що багато суспільств і народів постане перед серйозним викликом. Лише освічене й підготовлене суспільство на рівні академічної освіти зможе повною мірою користуватися технологіями XXI ст. [1, с. 51–52]. Натомість З. Мелосік вказує, що реформована освіта, як результат глобалізації, буде значно більше вказувати на глобальні результати «анонімних сит», які діють невимірним та непередбаченим способом, щоб попередити людину перед утратою власного «Я», власної тотожності і потенціалу в неперервному процесі особистісного становлення. Можна стверджувати, що глобалізація є одним із провідних джерел формування потреби неперервної освіти – освіти впродовж життя людини.

До головних цілей глобальної освіти належать:

- формування переконання про універсальний характер людської істоти та необхідність відкриття в навчальному процесі цінностей загальнолюдської культури;
- усвідомлення почуття приналежності до екосистеми Землі кожної особи разом з усією людською спільнотою;
- розвиток умінь ставлення до себе та власної соціальної групи як до учасників міжнародного суспільного життя;
- розвиток здатності розуміння цивілізації та культури як спільного загальнолюдського витвору;
- усвідомлення, що люди, які живуть у різних культурах, відрізняються неоднаковим розумінням світу та його проблем [2, с. 165].

У процесі глобалізації світова освіта вступила в якісно новий етап – міжнародну інтеграцію, яка є результатом розвитку і поглиблення попереднього етапу (інтернаціоналізації) та доведення її до рівня інтеграції національних систем. Завдяки міжнародній освітній політиці відбувається взаємне зближення, взаємодоповнюваність та взаємозалежність національних освітніх систем, синхронізація дій, яка досягається на основі регулювання наднаціональними інститутами, поступове переростання національними освітніми системами своїх державних меж. Тенденції розвитку сучасної освіти породжують необхідність пошуку нових підходів до навчання мисленню й діяльності в непередбачуваних умовах. Тому виникає потреба у такій теорії навчання, яка б орієнтувала освіту на новий спосіб мислення й нові життєві стимули майбутніх поколінь. Подібну теорію («теорію критичного мислення») розроблено у США, яка відрізняється пріоритетністю логічного, проблемного й критичного мислення, пошуком нестандартних відповідей у дослідницькій діяльності учнів, що сприяє розвитку творчості, самостійності, професіоналізму й відповідальності – особистісних якостей, так необхідних в сучасних соціокультурних умовах.

Процеси інтернаціоналізації охоплюють науку, техніку, торгівлю, економіку, освіту. Про це свідчать явища і процеси поширення щораз вищого ступеня навчання; структурна і змістова перебудова шкільних систем на засаді «прохідності» по вертикалі і горизонталі; пошуки цілісної й гнучкої моделі навчально-виховного процесу; інтеграційно оптимальні методичні, організаційні й мультимедіальні рішення; прагнення до перетворення школи із стресогенної інституції у позбавлену цих шкідливих рис інституцію. Процес інтернаціоналізації охоплює усі «складники» інституціолізованої освіти, тобто учителів, учнів і зміст навчання.

Якісні показники роботи школи великою мірою залежать від учителів, рівня їхньої загальної підготовки, професійної кваліфікації та компетентностей. Тому в країнах ЄС великої значимості надається педагогічній освіті, що трактується не лише як акт одноразової підготовки до педагогічної діяльності (вступна педагогічна освіта – навчання у педагогічних закладах), а як постійний процес професійного розвитку (участь у шкільних методичних об'єднаннях, післядипломних курсах, стажуваннях, тренінгах). Також узгоджено, що вчителів потрібно готувати до виконання завдань, які виникають в умовах зміни виробництва, суспільного життя та культури європейської спільноти. Ці завдання пов'язані із явищами загального зростання

кваліфікацій в сучасних суспільствах, прискорення темпу розвитку господарства (особливо у сфері послуг), автоматизації й комп'ютеризації, розвитку поліграфії й музичного промислу, що відкриває широким верствам населення доступність до репродукції шедеврів світового мистецтва та музики, морської і повітряної комунікації, що дозволяє людям швидко долати великі відстані й зав'язувати різноманітні контакти, краще пізнаючи один одного. Але одночасно, з протилежного боку, – цивілізаційні хвороби, наркоманію, зростання злочинності, безробіття, зростання кількості дітей без батьківської опіки тощо.

Підготовка вчителів до здійснення завдань, що виникають із цих явищ та процесів, є черговою причиною реформування педагогічної освіти. Згідно з положеннями цієї реформи, частково вже реалізованої у країнах ЄС, особливий акцент робиться на підготовці педагогів до діяльності в локальному середовищі; залученні молоді до використання нової техніки та інформаційних засобів; проведення шкільної та професійної орієнтації; розробці програм зі сприяння розширенню знань [3, с. 189].

Зауважимо, що тенденції сучасного розвитку освіти полягають не в кількісному, а якісному покращенні освіти. Стара концепція про лінійний зв'язок кількості років навчання з продуктивністю праці й успішністю соціалізації вже подолана. Було докладено чимало зусиль для підвищення кількісних показників систем освіти. Проте в тих країнах, де це дійсно сталося, з подивом констатують, що отримані результати не пропорційні зусиллям урядів: високі відсотки другорічників чи негативні дані щодо рівня засвоєння знань свідчать, що навіть для вирішення кількісних проблем необхідні зміни якості педагогічного сервісу. Отже, наголос в сучасних вимогах суспільств до освіти надається її якісній характеристиці. Технологічні зміни й структурні перетворення на робочих місцях, помітне посилення демократичності вимагають громадянської поведінки, що ґрунтується на певних здібностях, які не надавала традиційна система освіти: засвоєння кодування й уміння скеровувати і використовувати інформацію; уміння швидко переробляти інформацію; уміння вирішувати проблеми; уміння працювати в групі, команді тощо. Акцент на якість виявляється у формі піклування про результати навчання. Тому однією із центральних тенденцій сучасних освітніх реформ є прагнення створення ефективних механізмів вимірювання їх результатів. Оцінювання впливу реформ включає моніторинг і збір інформації щодо реалізації освітньої політики, евальвацію досягнень загальних і специфічних цілей [4, с. 38].

Досі масштабні перетворення у вигляді реформ часто локалізувалися на зміні пропозицій освітніх послуг. Натомість роль потреб часто недооцінювалася і враховувалася лише на початкових їх стадіях. Тому однією з новаторських рис сучасних реформ є підвищена увага до соціальних потреб і запитів. Ця тенденція виявляється через два різні напрями дій: 1) заходи та програми, які мають дати більшу владу для рішень «користувачам» системи освіти (батькам чи учням) через уведення специфічних механізмів (бони чи ваучери, приватизація, інституційна автономія тощо); 2) програми покращення й уточнення запитів користувачів, що досягається кращим інформуванням останніх.

Практично всі реформи освіти у минулому характеризувалися надмірною концентрацією на одній характеристиці чи невеликій групі чинників, які трактувалися як «ключові», зокрема: збільшення зарплати педагогам, модернізація змісту навчання, адміністративні перетворення, оновлення обладнання, покращення інфраструктури та ін. Однак їхній досвід свідчить, що скромні результати реформ зумовлюються тим, що ці чинники бралися як відносно ізольовані від решти. Насправді дійсні зміни в освіті залежать від взаємодії численних чинників, які діють системно. Це не означає, що зміни можливі лише через одночасну модифікацію всього й одразу. Однак в кожному момент слід враховувати дію змін одного чинника на багато інших. Інституційна реформа (типу децентралізації) матиме обмежений освітній вплив, якщо не модернізацію змісту освіти, перегляд ставок зарплат і способів їх призначення, шляхи надання нових дидактичних матеріалів тощо. Тому центральною проблемою є визначення моменту й обсягу змін кожного чинника. Досвід переконує, що ці два аспекти легше визначати на локальному рівні, ніж на центральному. Неможливо передбачити всі наслідки освітніх змін в її соціальному, культурному й географічному контексті. Саме тому помітна тенденція підходити до інституційних реформ із переходом до вищої автономії закладів з наданням їм змоги самим

визначати стратегію й шляхи покращень (проекти роботи школи, інституційна автономія, концепції розвитку шкіл й визначення їх «місії» тощо) [5].

Аналітики освітніх змін і реформ стверджують, що в цьому контексті ключова роль належить державі. Аналіз зарубіжного досвіду у вказаній сфері ще раз свідчить про відсутність простих рішень: приватизації чи націоналізації, централізації чи децентралізації. Успішна децентралізація проявляється там, де була сильна й впливова центральна влада, успішна ж приватизація також була справою вмілого центрального керування. Отже, слід визначити роль центрально-державної адміністрації. З сучасних дискусій випливають, принаймні, три великі сфери відповідальності: участь у визначенні пріоритетів через механізми демократичної дискусії; створення й приведення в дію механізмів реалізації цих пріоритетів та вимірювання й оцінювання наслідків, зокрема, через підвищення автономії закладів і передачу частини відповідальності на локальний рівень для полегшення оцінювання; застосування компенсаційних механізмів для ліквідації нерівності чи несправедливості освітніх послуг, що можуть зрости від децентралізації управління освітою.

Останнім часом в розвинених європейських країнах відбувається перехід до інноваційного типу модернізації освітніх систем. Причому впровадження інновацій стає предметом системної та цілеспрямованої діяльності, а нововведення стають як провідним чинником розвитку освіти. Тенденція до розширення автономії веде до змін традиційної схеми «реформи системи освіти» й концентрування на інституційних чи міжінституційних інноваціях. Раніше інновації в системах освіти з централізованими традиціями обмежувалися переважно приватним сектором чи так званими «пілотними проектами» у державному секторі. У найкращому випадку успішні інновації ставали базою для загальних заходів, які далеко не завжди призводили до задовільних результатів. Нині утверджується переконання, що успіх інновацій залежить від їхньої адекватності локальним умовам для здійснення. З цього погляду видається важливішим генерувати здібність до інновацій, ніж займатися інноваціями. Плідні інновації сприяють розвитку інноваційних здібностей, зокрема, коли вони слугують прикладами під час підготовки викладацького персоналу. Недивно, що здатність до інновацій прямо пов'язана з рівнем професіоналізму персоналу.

Швидкі та непередбачувані зміни в позаосвітньому оточенні, все нові вимоги, які постають перед освітніми системами, а також труднощі, пов'язані із проектуванням й запровадженням змін в освіті, зумовлюють перманентний характер сучасних реформ.

Варто звернути увагу на загальні стратегічні освітні цілі ЄС, які мають сприяти розвитку освіти, окреслити їх напрям та стимулювати прогрес у кожній європейській країні та ЄС загалом.

Стратегічна мета 1. Підвищення якості та ефективності освітніх систем у країнах ЄС з огляду на нові завдання суспільства та змінені методи і зміст навчання й учіння. До них відносяться:

- 1) підвищення якості підготовки та вдосконалення вчителів;
- 2) розвиток комплексу компетентностей, необхідних для суспільства знань;
- 3) забезпечення доступності до інформаційно-комунікаційних технологій;
- 4) залучення молоді до математичних і технічних наукових галузей;
- 5) оптимальне використання засобів.

Стратегічна мета 2. Поліпшення загальної доступності до систем освіти згідно з головною засадою неперервної освіти, діяльності щодо збільшення шансів отримання роботи та професійного розвитку, а також громадянської активності, єдності та рівності шансів. Необхідним є:

- 1) створення відкритого освітнього середовища;
- 2) сприяння привабливості навчального процесу;
- 3) сприяння громадської активності та забезпечення рівності освітніх шансів.

Стратегічна мета 3. Відкритість освітніх систем на середовище і світ у зв'язку з необхідністю кращого освітнього пристосування до потреб ринку праці, вимог суспільства та відповідності викликам, пов'язаним із глобалізацією. Також ця мета передбачає:

- 1) зміцнення зв'язку з ринком праці та дослідницькою діяльністю;
- 2) розвиток підприємництва;

- 3) покращення ситуації у сфері вивчення іноземних мов;
- 4) розвиток мобільності і обміну;
- 5) зміцнення європейської співпраці [5; 6].

На засіданні Європейської Ради у Барселоні (2002 р.) затверджено програму реалізації зазначених цілей, що мають ключове значення для розвитку освітніх систем країн-членів ЄС. Міністри освіти країн-членів ЄС разом із Європейською комісією запропонували ще п'ять цілей для їх реалізації до 2010 р. (тепер до 2020 р.):

- досягнення в Європі найвищого рівня якості освіти, який би міг стати зразковим для всього світу;
- забезпечення громадянам Європи можливості вільно вибирати місце навчання, а також праці;
- визнання в ЄС освітніх документів, професійних кваліфікацій та компетентностей, здобутих в окремих країнах Європи;
- гарантії європейцям можливість навчання упродовж життя незалежно від їхнього віку;
- відкритість Європи до співпраці з іншими геополітичними регіонами на основі взаємних інтересів, зацікавлення для навчання і стажування студентів, викладачів та науковців усього світу [5; 6].

Пріоритетними напрямками у цій програмі визнано розвиток математичних і технічних наук, поширення інформаційно-комунікаційних технологій, вивчення іноземних мов, менеджменту, а також громадянсько-демократичної і європейської освіти. Представлені цілі визначили початок нового етапу розвитку освіти в ЄС.

Аналітики стверджують, що у XXI ст. в процесі організації та впровадження змін в освітній системі освітня політика повинна враховувати: засади загальності освіти; горизонтальної й вертикальної прохідності (що передбачає визнання освітніх сертифікатів іншими інституціями на однаковому або вищому ступені); неперервності освіти; цілісності та диференціації освітньої системи; широкого профілю навчання; багатостороннього інтелектуального, психічного, суспільного, професійного й фізичного розвитку. Також істотним вважаються гнучкість і мобільність освіти, гуманізація середньої і вищої школи, поєднання освітніх реформ зверху та інновацій знизу, децентралізація та усупільнення освіти, науковість, економічність та оптимальні рішення з урахуванням стратегічних перспектив розвитку й ефективності освіти. Ідея європейської інтеграції, яка охоплює дедалі ширші сфери життєдіяльності держав і суспільств та нових членів ЄС, стає вирішальним чинником у формуванні європейської та національної тотожності, а також зближення освітніх систем і розробки європейських освітніх стандартів.

Отже, до важливих освітніх тенденцій в розвинених країнах ЄС можна віднести:

- вплив науково-технічного та інформаційного прогресу на модель отримання знань, кваліфікацій та креативність людей;
- тісний зв'язок системи освіти з ринком праці та підприємствами;
- розвиток дошкільної освіти (охоплення 80–90 % дітей дошкільного віку);
- демократизація освіти, гнучкість навчання й вирівнювання освітніх шансів й боротьба із шкільним відставанням;
- розширення функцій школи стосовно підготовки молоді і дорослих до самоосвіти й боротьби з функціональною неграмотністю;
- децентралізація і регіоналізація освітньої політики;
- поширення вивчення двох-трьох іноземних мов;
- реалізація «європейського виміру освіти», ідеалу європейського виховання;
- розвиток громадянського виховання і науки про права людини;
- усупільнення школи і системи освіти, залучення клієнтів освіти (учнів, батьків, майбутніх працедавців, місцевої влади) до планування, здійснення та оцінки освітніх змін;
- міжнародна мобільність учнів, студентів, учителів і науковців»
- перетворення школи в інструмент особистісного і суспільного розвитку особи, а також протидія агресії, злочинності, запобігання маргіналізації молоді;
- модернізація педагогічної освіти, зокрема неперервної освіти вчителів;

• прагнення до рівнозначного трактування матеріальних та освітніх інвестицій (людський капітал) та розвиток «шкіл другого шансу» і неперервної професійної підготовки;

У наш час на учнів та студентів припадає майже 25 % усієї кількості мешканців усього світу. А тих, котрі навчаються в інституціях неформальної освіти, нараховують сотні мільйонів. Отже, світ сьогодні здійснює інформаційний та освітній стрибок. Мали рацію видатні науковці, заповідаючи у роки «холодної війни», що ХХІ ст. буде «століттям освіти та науки». У наш час знання та освіта стають не тільки чинниками суспільного розвитку, а і його фундаментом і найціннішим засобом. Тому сучасний світ вимагає постійної модернізації освітніх систем, що виникає як гостра необхідність через складні суспільні зміни та стає не лише національним, а й міжнародним пріоритетом.

Європейська інтеграція, яка активно проявляється в країнах ЄС, відкриває для України цікаві перспективи, оскільки створює можливість скористатися досвідом перевірених рішень, трансферу демократичних моделей громадського життя і сучасних технологій. Однак інтеграційні прагнення змушують до прийняття коштовних та часто складних пристосувальних програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gnitecki J. Globalistyka. Globalizacja – wymiar społeczny / Janusz Gnitecki // Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku / red. naukowy T. Pilch. – Warszawa: Wyd. Akademickie «Żak», 2003. – Т. II. – S. 47–53.
2. Melosik Z. Edukacja globalna: nadzieje i kontrowersje / Z. Melosik // Ewolucja tożsamości pedagogiki / red. naukowa H. Kwiatkowskiej. – Warszawa, 1994. – S. 165–175.
3. Kupisiewicz Cz. Wizja szkoły przyszłości – zarys modelu / Cz. Kupisiewicz // Realia i perspektywy reform oświatowych / pod red. A. Bogaja. – Warszawa: IBE, 1997. – S. 109–118.
4. Cuttance P. Monitorowanie jakości w systemie edukacji i w szkole / Peter Cuttance // Jakość, planowanie i doskonalenie kwalifikacji zawodowych w zarządzaniu oświatą / pod red. D. Ekiert-Grabowskiej, D. Elsner. – Radom, 2002. – Antologia IV. – S. 21–54.
5. Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010. – Warszawa : Komisja Europejska, 2003. – 39 s.
6. Василюк А. Освітня політика Європейського Союзу // Шлях освіти. – 2007. – № 3. – С. 13–17.

УДК:373.31:811.1

Л. Є. ГУСАК

СТРУКТУРА І КРИТЕРІЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО АСОЦІАТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Проаналізовано змістову суть понять «готовність», «готовність до професійної діяльності», «готовності фахівців до професійної педагогічної діяльності», «готовність майбутніх учителів до впровадження асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів». На основі авторського тлумачення готовності майбутніх учителів до впровадження асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів визначено компоненти, показники, критерії та рівні готовності студента до вказаної діяльності.

Ключові слова: майбутній учитель іноземної мови початкової школи, готовність, готовність фахівців до професійної педагогічної діяльності, готовність фахівців до впровадження асоціативного навчання іноземної мови.

Л. Е. ГУСАК

СТРУКТУРА И КРИТЕРИИ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К АССОЦИАТИВНОМУ ОБУЧЕНИЮ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Проанализировано смысловую сущность понятий: «готовность», «готовность специалистов к профессиональной педагогической деятельности», «готовность будущих учителей к реализации ассоциативного обучения иностранных языков младших школьников». На основе авторского определения готовности будущих учителей к ассоциативному обучению иностранных языков младших